UDK: 272-722.52 Bäuerlein, S.
322(497.5Đakovo)"1968"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 2. 10. 2025.
Prihvaćeno: 23. 1. 2026.
DOI: https://doi.org/ 10.22586/csp.v58i1.38767

Biskup Stjepan Bäuerlein, „đakovački slučaj" 1968. i komunističke vlasti *

SLAĐANA JOSIPOVIĆ BATOREK
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Osijek, Hrvatska
sjosipovic@ffos.hr

U drugoj polovini 60-ih godina XX. stoljeća đakovački i srijemski biskup Stjepan Bäuerlein suočio se s nizom optužbi upućenih iz crkvenih redova koje su se odnosile na njegovo upravljanje biskupijom i odnos prema svećenstvu. Jedna od najpoznatijih javnosti poznatija je kao tzv. Bijela knjiga, a riječ je o opsežnom spisu potpisanom od desetorice dijecezanskih svećenika koji je 1968. upućen Svetoj Stolici. Istovremeno se pojavio niz anonimnih letaka i pisama, također optužujućega sadržaja, od kojih su neka bila upućena predstavnicima republičkih vlasti Socijalističke Republike Hrvatske, pa čak i samom predsjedniku države Josipu Brozu Titu. U članku će se na temelju relevantne literature, objavljenih izvora i neobjavljene arhivske građe analizirati odnos biskupa Bäuerleina i komunističkih vlasti i sadržaj optužbi koje su se pojavile 1968. te odgovoriti na pitanje kakav su stav zauzele komunističke vlasti prema tom slučaju s obzirom na okolnosti u kojima su se optužbe pojavile i činjenicu da se biskupa Bäuerleina percipiralo kao jednoga od konzervativnijih katoličkih biskupa u kontekstu crkveno-državnih odnosa.

Ključne riječi: Đakovačka i Srijemska biskupija; Stjepan Bäuerlein; „Bijela knjiga"; anonimna pisma; komunističke vlasti

Uvod

Nakon što je 1951. godine imenovan pomoćnim biskupom Đakovačke i Srijemske biskupije (dalje: Đakovačka biskupija), Stjepan Bäuerlein suočio se s nizom optužbi upućenih od komunističkih vlasti, koje su bile popraćene i opsežnom medijskom kampanjom. Razlog tome jednim dijelom treba tražiti u činjenici da je bila riječ o razdoblju u kojem se sukob između komunističkih vlasti i Katoličke crkve u Jugoslaviji nalazio na vrhuncu, a koji će konačno

* Ovaj rad nastao je u sklopu projekta *Hrvatska i Europa kroz povijest – transfer ideja i kulturna razmjena* (HEPTIK) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (581-UNIOS-63) te je financiran sredstvima iz Nacionalnoga plana oporavka i otpornosti

rezultirati prekidom diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Svete Stolice krajem 1952. godine. Stoga su imenovanje biskupom nekoga koga su ocjenjivale kao neprijateljski raspoloženog prema aktualnom društveno-političkom poretku komunističke vlasti ocijenile kao protujugoslavensku inicijativu Svete Stolice. S druge strane, biskup Bäuerlein za komunističke je vlasti bio neprihvatljiv i zbog toga što, za razliku od apostolskoga administratora Đakovačke biskupije Antuna Akšamovića, nije bio sklon suradnji i kontaktima s državnim vlastima, pa su, u tom kontekstu, izgubili vrlo važna saveznika iz redova Katoličke crkve. Koliko je Bäuerlein bio ustrajan u svojem odbijanju kontakata s državnim vlastima dovoljno govori činjenica da je odbio primiti predstavnike vjerskih komisija iz Zagreba i Beograda koji su se našli u Đakovu na dan pokopa biskupa Akšamovića u listopadu 1959. godine. Imenovanje Bäuerleina rezidencijalnim biskupom, koje je uslijedilo nakon Akšamovićeve smrti, zasjenila su uhićenja i suđenje profesorima i bogoslovima Bogoslovnoga sjemeništa u Đakovu zbog navodne neprijateljske djelatnosti. Navedene optužbe, a naposljetku i same presude, dovele su u pitanje opstanak Bogoslovije, a mnogi smatraju da je cijeli proces bio i određeni oblik pritiska na novoga đakovačkog biskupa u smjeru ublažavanja njegovih stavova prema komunističkim vlastima. Prve naznake zaokreta u odnosima između vlasti i Katoličke crkve u Jugoslaviji prema poboljšanju vidljive su od početka 60-ih godina, kad se javljaju prve inicijative za ponovnu uspostavu diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Svete Stolice. U tom su kontekstu velik utjecaj na daljnji razvoj crkveno-državnih odnosa imale i odluke Drugoga vatikanskoga koncila (1962. – 1965.), koje su otvarale prostor za uspostavu *modus vivendi* između Katoličke crkve i komunističkih režima. Konačno, do reguliranja odnosa između Jugoslavije i Svete Stolice dolazi potpisivanjem Protokola 25. lipnja 1966. godine. Istovremeno je i sam biskup Bäuerlein u određenoj mjeri ublažio svoj stav po pitanju kontakata s državnim vlastima, što je rezultiralo normalizacijom nekad vrlo narušenih odnosa. Međutim, 1968. za Bäuerleina su uslijedile nove neprilike, a napadi i optužbe s kojima se tada morao suočiti nisu došli od komunističkih vlasti, nego iz redova biskupijskoga svećenstva. O najpoznatijoj optužbi, tzv. Bijeloj knjizi, opširno je pisao Marin Srakić u knjizi objavljenoj 2014. godine *Cruce et labore – Križem i radom. Stjepan Bäuerlein, biskup (1951. – 1973.)*, stoga o njoj u ovom članku neće biti previše riječi. Naglasak će se staviti na, javnosti dosad nepoznate, optužbe koje su u obliku anonimnih pisama stizale na adrese svećenika, ali i predstavnika republičkih i saveznih vlasti. Prethodno, u uvodnom dijelu članka, prikazat će se osnovne značajke odnosa biskupa Bäuerleina i komunističkih vlasti tijekom razdoblja koje je prethodilo tim optužbama, a završni dio posvećen je analizi odnosa komunističkih vlasti prema cijelom slučaju. Pritom će se u najvećem dijelu koristiti neobjavljena arhivska građa iz fondova nadbiskupijskih arhiva u Đakovu i Zagrebu, Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu te objavljeni izvori, onodobni tisak i relevantna literatura.

Biskup Bäuerlein i odnos prema komunističkim vlastima

Đakovački i srijemski biskup Stjepan Bäuerlein rođen je u Babinoj Gredi 3. kolovoza 1905., a preminuo u Đakovu 9. kolovoza 1973. u 68. godini života. Bogosloviju je završio u Đakovu, a diplomu iz teologije stekao 1937. u Zagrebu. Od 1929. službovao je kao svećenik u raznim mjestima Đakovačke biskupije. Prije imenovanja za pomoćnoga biskupa 1951. istaknuo se svojim katehetskim djelovanjem, osobito kao vijećnik Pastoralnoga instituta, a osim toga obnašao je, među ostalim, i dužnosti prefekta i duhovnika Bogoslovnoga sjemeništa u Đakovu te bibliotekara i arhivara biskupijske knjižnice.[1]

Zbog visoke životne dobi i zdravstvenoga stanja tadašnjega apostolskog administratora Antuna Akšamovića[2], koji su uvelike otežavali normalno obavljanje biskupskih dužnosti, 1951. dolazi do određenih promjena u upravi Đakovačke biskupije. Naime, u lipnju te godine Sveta Stolica imenovala je za naslovnoga biskupa Herakleje Pontske i pomoćnoga biskupa đakovačkog s ovlastima rezidencijalnoga biskupa Stjepana Bäuerleina, profesora i duhovnika Biskupskoga bogoslovnog sjemeništa u Đakovu. Do toga imenovanja došlo je na Akšamovićev zahtjev kad ga je Apostolska nuncijatura u Beogradu izvijestila o namjeri Svete Stolice da se Đakovačkoj biskupiji pripoji 17 baranjskih župa koje su dotad bile u sastavu Pečuške biskupije. Zbog „starosti i staračkih defekata" te nepoznavanja mađarskoga jezika Akšamović se tome usprotivio i predložio da se Baranja pripoji Bačkoj Subotici ili da mu se odredi pomoćni biskup ili nasljednik. Papinski nuncij Joseph Hurley proslijedio je Akšamovićev zahtjev Svetoj Stolici, no kako ni nakon nekoliko mjeseci nije stigao nikakav odgovor, Akšamović je svoj zahtjev obnovio u rujnu 1950. godine. Dekret pape Pija XII. uslijedio je 15. lipnja 1951. i prema njemu je biskup Akšamović ostao apostolski administrator te zadržao nadležnost u crkveno-državnim poslovima, dok je biskup Bäuerlein preuzeo poslove dušobrižničke službe i vjerske inspekcije župa. Iako ga Sveta Stolica nije posavjetovala glede izbora kandidata za novoga biskupa, navedenom podjelom poslova u biskupiji i ograničenom jurisdikcijom Akšamović je, prema svemu sudeći, bio zadovoljan, što je u nekoliko navrata istaknuo u pismima predsjedniku Komisije za vjerska pitanja i bliskom prijatelju Svetozaru Ritigu.[3]

---

[1] O životu biskupa Bäuerleina i njegovu pastoralnom djelovanju više vidi u: SRAKIĆ, *Cruce et labore*.

[2] Antun Akšamović (Garčin, 1875. – Đakovo, 1959.). Pučku školu završio je u rodnome mjestu, a gimnaziju u Vinkovcima, gdje je i maturirao. Studij bogoslovije završio je u Đakovu, gdje je zaređen 1899. godine. Prvu službu, onu kapelansku, obnašao je u Drenju, a zatim u Đakovu. Od 1901. do 1920. obnašao je razne službe: prefekta Dječačkoga sjemeništa u Osijeku, profesora Visoke bogoslovne škole za moral i pastoral, ekonoma sjemeništa, člana Biskupskoga konzistorija te rektora Biskupskoga bogoslovnog sjemeništa. Đakovačkim biskupom imenovan je 11. lipnja 1920., a posvećen je po zagrebačkome nadbiskupu Antunu Baueru 29. lipnja 1920. O biskupu Akšamoviću i crkveno-državnim odnosima u tom razdoblju više vidi u: JOSIPOVIĆ, *Sukob i(li) suradnja* i SRAKIĆ, *Sve za vjeru i jedinstvo naroda*.

[3] HR-NAZ-OSR, sv. 44, Akšamovićeva pisma Ritigu od 12. srpnja 1949., svibnja 1951., 18. travnja 1952., 26. rujna 1952. i 27. srpnja 1953.; HR-NAĐ-BK, 1115/1951. (15. lipnja 1951.).

Nakon primanja papina dekreta o imenovanju biskupom, Bäuerlein je na sjednici Stolnoga kaptola u obraćanju prisutnim kanonicima i biskupu Akšamoviću istaknuo da prihvaća „teški teret biskupske časti, ali i odgovornost rezidencijalnog biskupa", uz molbu da mu Akšamović svojim savjetima i iskustvom bude na pomoći te da i dalje pred državnim vlastima zastupa interese biskupije. Biskupsko ustoličenje pomoćnoga biskupa đakovačkog Stjepana Bäuerleina održalo se na blagdan sv. Petra i Pavla 29. lipnja 1951. u stolnoj crkvi u Đakovu, a crkveni obred posvete održao je beogradski nadbiskup i predsjednik Biskupske konferencije Josip Ujčić.[4]

Budući da biskup Bäuerlein, za razliku od Akšamovića, nije bio sklon suradnji i kontaktima s državnim vlastima, komunistički je režim u njegovu imenovanju vidio novu akciju Svete Stolice protiv Jugoslavije. Po njihovu tumačenju, protujugoslavenska inicijativa Svete Stolice odražavala se upravo u biskupskim ustoličenjima onih crkvenih poglavara koji su bili neprijateljski raspoloženi prema vlastima. U tom smislu glavni povod postavljanja Bäuerleina za pomoćnoga biskupa za komunistički je režim bio umanjivanje utjecaja, vlastima lojalnog, Akšamovića. Na nepovoljan stav vlasti prema njemu upozorio je i osječki župnik Pavao Matijević, koji je u pismu Bäuerleinu napomenuo da vlasti vode opširnu evidenciju o njemu i njegovu radu te da se i sam šef milicije u Osijeku raspitivao zašto je on pored živoga biskupa Akšamovića također imenovan biskupom.[5]

Idućih mjeseci u različitim novinskim publikacijama uslijedila je medijska kampanja protiv Bäuerleina, a time i protiv politike Svete Stolice o postavljanju biskupa. Tako u članku „Tko se kome miješa u unutrašnje stvari ili kakvi se ljudi postavljaju za visoke crkvene funkcionere u Jugoslaviji", objavljenom u *Vjesniku* 24. studenog 1951., autor odgovara na pisanje vatikanskoga lista *L'Osservatore Romano* o jugoslavenskome miješanju u unutarnje stvari Svete Stolice. Obrazlažući kako zapravo Sveta Stolica svojom kadrovskom politikom nastoji utjecati na prilike u zemlji, ističe da „na rukovodeća mjesta u crkvenoj hijerarhiji dolaze ljudi provjereni u borbi protiv komunizma", čiji je glavni zadatak ometanje nastojanja vlasti prema daljnjem državnom napretku. Kao prvi primjer takve kadrovske politike navodi se upravo imenovanje Bäuerleina biskupom, uz napomenu da su i sami svećenici i građani Đakova komentirali da je postavljen za biskupa isključivo „zbog svog ustaškog uvjerenja i djelovanja i zato što je nesumnjivo neprijateljski raspoložen prema narodnim vlastima". U nastavku teksta priložena je i preslika prijedloga za Bäuerleinovo odlikovanje „u znak priznanja za revnostan rad oko odgoja mladeži u ustaškom duhu", koji je potpisao ministar pravosuđa i bogoštovlja Nezavisne Države Hrvatske Pavao Canki.[6]

---

[4] HR-NAĐ-BK, 1115/1951. (18. lipnja 1951.), 1116/1951. (26. lipnja 1951.).

[5] HR-NAĐ-BOA, kut. 1951.-1952., 71/1951. (5. studenog 1951.); VOJNOVIĆ, *Zapisnici Politbiroa*, 848, 917-918.

[6] Zdravko PEČAR, „Tko se kome miješa u unutrašnje stvari ili kakvi se ljudi postavljaju za visoke crkvene funkcionere u Jugoslaviji", *Vjesnik* (Zagreb), 24. 11. 1951., 2.

O biskupu Bäuerleinu u sličnom kontekstu progovorio je i Pero Car, sekretar Oblasnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske za Osječku oblast, u izvještaju o političkom djelovanju oblasne partijske organizacije. Govoreći o svećenstvu kao „najcrnjem neprijatelju napretka", Bäuerleina naziva bivšim ustaškim dužnosnikom, koji je nakon imenovanja biskupom reorganizirao svećenstvo tako da su „ispremještani nedovoljno aktivni popovi, a na njihova mjesta postavljeni su reakcionarniji i aktivniji".[7] Zanimljivo je da je istoga dana kad je taj članak objavljen u *Brodskom listu* o Bäuerleinu pisao i političko-satirični tjednik *Kerempuh*, koji je nerijetko na vrlo uvredljiv način pisao o Katoličkoj crkvi, svećenstvu i religiji uopće. U članku se ponovno ističe da je Bäuerlein bio poznati organizator Ustaške mladeži, uz podrugljivu napomenu da je riječ o isključivo vjerskoj organizaciji „za kićenje crkvi, organizaciju svete pričesti i slične nabožne razonode". Također se, kao u prethodnom članku, napominje da je Bäuerlein maknuo one svećenike koji nisu bili dovoljno borbeni prema komunističkom režimu.[8] Budući da su krajem 1952. prekinuti diplomatski odnosi između Svete Stolice i Jugoslavije, protuvjerska i protuvatikanska promidžba u novinskim medijima dodatno je pojačana, kao i broj članaka na temu crkveno-državnih odnosa u novim okolnostima. U jednom od takvih članaka, objavljenom u *Borbi* u veljači 1953., ističe se dobronamjernost i susretljivost vlasti prema Katoličkoj crkvi, ali i nepomirljivost izvjesnih vatikanskih krugova s postojanjem Jugoslavije kao državne zajednice. Kao očit primjer neprijateljske politike Svete Stolice navodi se da se u Jugoslaviji progone i ekskomuniciraju oni svećenici koji se zalažu za lojalnu suradnju s vlastima, a na najviše položaje u crkvenoj hijerarhiji biraju „neprikriveni neprijatelji" državnoga poretka kao što je biskup Bäuerlein, „nosilac ustaškog ordena i aktivni organizator ustaške omladine".[9]

Nesnošljivost između biskupa Bäuerleina i komunističkih vlasti došla je do izražaja već sljedeće godine od njegova imenovanja za pomoćnoga biskupa, i to po pitanju staleških svećeničkih udruženja, koja su osnivana na inicijativu vlasti s ciljem razbijanja jedinstva Katoličke crkve.[10] Upravo je Bäuerlein bio među onim biskupima koji su se oštro protivili članstvu svećenika u udruženjima. Kad su biskupi u rujnu 1952. donijeli odluku „Non licet", kojom zabranjuju svećenstvu članstvo u staleškim svećeničkim udruženjima, nekoliko biskupa našlo se pod istragom komunističkih istražnih tijela, a među njima i Bäuerlein. Ispitan je 8. listopada 1952. u Kotarskom javnom tužilaštvu u Đakovu te istoga dana, radi dodatnoga pritiska, a u svezi s radom Visoke bogoslovne škole, u Odjeljenju za unutrašnje poslove Narodnoga odbora kotara Đakovo. Nova saslušanja uslijedila su u ožujku i svibnju 1953., ovoga puta

[7] „Druga oblasna konferencija KP za osječku oblast", *Brodski list* (Slavonski Brod), 6. 6. 1952., 1.

[8] „Nije to Sloboda!", *Kerempuh* (Zagreb), 6. 6. 1952., 1.

[9] „O nekim pitanjima odnosa katoličke crkve i države", *Borba* (Zagreb), 17. 2. 1953., 2.

[10] O staleškim udruženjima svećenika više vidi u: AKMADŽA, *Biskupi, komunisti i svećenička udruženja*. O problematici svećeničkih udruženja na području Đakovačke i Srijemske biskupije više vidi u: JOSIPOVIĆ, *Sukob i(li) suradnja*.

zbog sudjelovanja u izradi i raspačavanju „Deklaracije" od 22. veljače 1953., kojom se svećenstvu zabranjuje učlanjenje i djelovanje u staleškim svećeničkim udruženjima. Tijekom razdoblja u kojem su održavana saslušanja biskupu Bäuerleinu usmeno je izrečena mjera zabrane udaljavanja iz stalnoga mjesta boravišta, tj. Đakova, što je dovelo u pitanje održavanje sv. krizme tijekom 1953. godine. Naposljetku ispitivanja nisu rezultirala pokretanjem kaznenoga postupka, vjerojatno zato što su komunističke vlasti procijenile da bi im sudski progon jednoga od biskupa politički više štetio nego koristio, no politički pritisak prema pojedinim radikalnijim biskupima, kakvim su smatrali i Bäuerleina, nije prekidan, posebice u svezi sa svećeničkim udruženjima.[11]

Tijekom idućih godina Akšamovićevo sudjelovanje u radu biskupije, pa čak i u pogledu rješavanja konkretnih crkveno-državnih problema, postupno se smanjivalo i bilo je više sporadične naravi. Budući da je biskup Bäuerlein prvotno preuzeo vjersku inspekciju župa, pri čemu je učestalo dolazio u kontakt sa svećenicima na terenu, većina njih se i u određenim pitanjima crkveno-državne nadležnosti sve više za pomoć obraćala upravo njemu. Kako je s vremenom Bäuerlein preuzimao nadležnost u gotovo svim poslovima Đakovačke biskupije, osjetne su bile i promjene u odnosu prema lokalnim i državnim tijelima vlasti od onoga u razdoblju aktivnoga djelovanja Akšamovića. Početna podjela poslova u biskupiji između Akšamovića i Bäuerleina u potpunosti je odgovarala „mladom biskupu" (kako ga je svećenstvo često oslovljavalo u pismima, op. a.) jer je on zazirao od kontakata s predstavnicima vlasti, osobito od mogućnosti traženja određenih ustupaka za biskupiju. No, kako je u tim poslovima Akšamović postajao sve pasivniji, naravno i zbog svojih godina i zdravstvenoga stanja, predstavnici vlasti sve su više na Bäuerleina gledali kao na jedinu odgovornu i ovlaštenu osobu za rješavanje određenih crkveno-državnih sporova na području Đakovačke biskupije. Na nepravilnosti u njegovu stavu prema predstavnicima vlasti Bäuerleina je prijateljski upozorio i Josip Angelo Ritig, nećak Svetozara Ritiga. U pismu poslanom početkom 1958. A. Ritig, na Akšamovićevu molbu, iznosi stavove nadležnih vlasti o odnosima između Katoličke crkve i državnih vlasti na području Đakovačke biskupije. U početnom dijelu pisma A. Ritig objašnjava zakonski okvir crkveno-državnih odnosa, napominjući da on kao predstavnik đakovačke dijeceze ima pravo koristiti sva dopuštena zakonska sredstva, kao što su molbe i žalbe, u rješavanju konkretnih slučajeva. Dalje ističe da ako ovlašteni predstavnici Crkve ne žele osobne ni pismene kontakte, ni vjerska komisija ne može na svoju odgovornost poduzimati određene korake u rješavanju pojedinih pitanja. S tim u vezi A. Ritig nastavlja da mu nisu poznati razlozi zbog kojih se Bäuerlein ne želi koristiti tim zakonskim mogućnostima i odbija svaki kontakt s vlastima, za razliku od biskupa Akšamovića, čija je spremnost za suradnju omogućila da „djakovačka dijeceza nikako ne bude posljednjom po razvijenosti katoličkog života u njoj". Osim toga, ističe da su državne vlasti iz rijet-

[11] Detaljnije o navedenim saslušanjima, kao i njihove cjelovite zapisnike, vidi u: AKMADŽA, JOSIPOVIĆ, *Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije*.

kih Bäuerleinovih dopisa stekle dojam da njemu kao predstavniku Đakovačke biskupije i nije toliko stalo do prihvaćanja pojedinih zahtjeva jer ni u jednom slučaju nije zatražio posredovanje vjerske komisije u Zagrebu. Pozivajući se na dugogodišnje prijateljstvo njegove obitelji s biskupom Akšamovićem, A. Ritig izražava spremnost da i sam pomogne u ponovnoj uspostavi normalnih crkveno-državnih odnosa u biskupiji da bi se izbjegla moguća šteta za cjelokupni vjerski i crkveni život. Na kraju predlaže da Bäuerlein osobno zatraži susret s predsjednikom vjerske komisije u Zagrebu, a da se o pojedinostima toga koraka prethodno obvezno posavjetuje s Akšamovićem. Da Bäuerlein nije namjeravao popustiti u svojem otporu prema komunističkim vlastima dokazuje i njegov prilično sažet odgovor na pismo A. Ritiga, ispisan na njegovoj poleđini:

> „Poštovani gosp. doktore, nedavno sam bio počašćen primivši Vaš list. Srdačno Vam hvala. Posebno zahvaljujem za brigu oko duhovnog napretka moje biskupije. Kada budem ustrebao bit ću slobodan zamoliti za ponuđenu mi susretljivost."[12]

Svoj stav o Bäuerleinu, točnije njegovu odnosu s komunističkim vlastima, A. Ritig prokomentirao je i tijekom razgovora s tajnikom Komisije za vjerska pitanja Milanom Čačićem i đakovačkim kanonikom Rudolfom Švererom, koji je održan 26. veljače 1958. godine. Tom je prilikom A. Ritig napomenuo „da je biskup Bäuerlein loše gledan kod vlasti što baš nije dobro za biskupiju". Šverer je pokušao opravdati Bäuerleina ističući da je on „osobenjak" te da mu zbog toga „treba dugo vremena dok neku stvar usvoji i teško prima i dobra mišljenja drugih". Navodeći da je Bäuerlein dobar svećenik, ali „loš upravljač", Šverer dodaje da mu se čini da je biskup „sada na putu da shvati, da se ne može ignorirati potreba kontakata sa vlastima i da po njegovom mišljenju Bäuerlein čak i nije protiv toga, ali da on sam nije takav čovjek, koji se lako odlučuje da učini takav korak".[13]

Prvi Bäuerleinov susret s predstavnicima lokalnih vlasti uslijedit će tek u ožujku 1960., kad će nakon dugoga nagovaranja primiti predstavnike Narodnoga odbora kotara Osijek u vezi sa suđenjem profesorima i bogoslovima Bogoslovnoga sjemeništa u Đakovu, tijekom kojega je i sam ispitivan u svojstvu svjedoka.[14] U idućem razdoblju primjetno je određeno popuštanje kod biskupa Bäuerleina po pitanju kontakata s komunističkim vlastima, no njihovi susreti i dalje su bili rezultat inicijative koja je dolazila od predstavnika vlasti i održavali su se isključivo u biskupijskim prostorijama. To potvrđuje i zapisnik razgovora kanonika Šverera s predsjednikom Komisije za vjerska pitanja Skupštine kotara Osijek Blažom Mataićem, održanog u listopadu 1966., u kojem se navodi Švererova izjava da je Bäuerlein „posebna ličnost, zatvoren

[12] HR-NAĐ-BOA, kut. 1958. (22. siječnja 1958.).

[13] AKMADŽA, *Crkva i država*, sv. II, 131.

[14] O navedenom suđenju više vidi u: AKMADŽA, JOSIPOVIĆ, *Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije*; SRŠAN, *U ime naroda!* i ŠOKČEVIĆ, *Zapisi iz olovnih vremena*.

sam u sebe", što, po njemu, uvelike objašnjava razloge zbog kojih biskup nije nikada došao u Kotar te republičku ili saveznu vjersku komisiju. S tim u vezi Šverer dodaje i sljedeće:

> „S druge strane (…) ako se posmatra Bajerlajna u društvu s civilnim osobama, sa organima vlasti, sa predsjednicima i članovima Kotarske i Općinske komisije za vjerska pitanja, lako je uočiti da je Bajerlajn vrlo komunikativan, ugodan u razgovoru tako da na svakog ostavlja dobar utisak. On je čudna narav, kaže Šverer, ne osjeća potrebu za kontaktima s organima vlasti (…) To treba shvatiti, da mu je takva narav i kao takvog ga je i prosudjivati."[15]

Sličnu primjedbu o biskupu Bäuerleinu iznio je dvije godine poslije predsjednik Komisije za vjerska pitanja Socijalističke Republike Hrvatske (SRH) Stjepan Iveković tijekom razgovora s porečko-pulskim biskupom Dragutinom Nežićem. Naime, komentirajući situaciju u Katoličkoj crkvi u zemlji, Iveković je istaknuo primjer đakovačkoga biskupa, „koji inače održava dobre kontakte s vlastima, ali još nikad nije bio u posjeti kod nekog predstavnika vlasti premda ovi često posjećuju njega".[16]

Svećenici protiv biskupa Bäuerleina

Osim nepovoljna stava komunističkih vlasti prema Bäuerleinu i nezadovoljstva biskupovim odnosom prema njima, određene karakteristike Bäuerleinove osobnosti, njegov način upravljanja biskupijom i odnos prema suradnicima rezultirali su tijekom godina kritikama koje su dolazile i iz redova svećenstva Đakovačke biskupije. Uz to, negativni komentari i kritike na račun đakovačkoga biskupa mogli su se čuti i od svećenika iz drugih biskupija. Jednu takvu, prilično oštru, izrekao je kanonik Zagrebačke nadbiskupije Josip Marić tijekom razgovora s tajnikom Komisije za vjerska pitanja Zlatkom Fridom krajem listopada 1959., samo nekoliko tjedana nakon smrti biskupa Akšamovića. Komentirajući slučaj pritvorenih profesora i bogoslova iz Đakova, kanonik Marić izjavljuje: „Bäuerlein je kreten, on nije za biskupa", te dodaje da biskupov odnos prema svećenicima, kanonicima i pokojnom biskupu Akšamoviću „nema smisla".[17] Tri mjeseca poslije tajnik Komisije za vjerska pitanja Frid prokomentirao je đakovački slučaj i sa zagrebačkim pomoćnim biskupom Josipom Lachom, koji je tom prilikom napomenuo da kanonici nisu zadovoljni Bäuerleinom te da je on „strašan individualista, potpuno drugačiji od Akšamovića, a da su kanonici navikli i zavoljeli Akšamovićevo rukovodjenje".[18] Svoje mišljenje o Bäuerleinu, u kontekstu njegova odnosa sa svećenstvom, iznio je i kanonik Šverer u spomenutom razgovoru s tajnikom

[15] AKMADŽA, *Crkva i država*, sv. IV, 315.
[16] *Isto*, 593.
[17] AKMADŽA, *Crkva i država*, sv. II, 253.
[18] *Isto*, 303.

kotarske vjerske komisije iz Osijeka. Šverer ističe da biskup vrlo malo kontaktira sa svećenicima i svojim suradnicima, „već se samo posvećuje spiritualnim – duhovnim problemima, zakopa se u stare arhive i to danima prevrće, čita i vodi pribilješke. Zbog svog malog kontakta sa svećenicima, čak je bio optužen u Rim." U prilog toj tvrdnji navodi primjer kako su na proslavu 100. obljetnice početka gradnje đakovačke stolne crkve pozvali sve biskupe, ali su mnogi od njih izjavili „da kako će doći, kad Bajerlajn još nikad nije bio kod njih". Na kraju je dodao da provjereno zna da Bäuerlein još nikad nije bio u posjetu nijednom biskupu.[19]

Sredinom 60-ih godina uslijedile su i prve službene pritužbe na biskupa Bäuerleina upućene Svetoj Stolici. Prvu od njih, koja se odnosila na teško stanje u đakovačkom sjemeništu, uputio je u studenom 1965. godine Rudolf Römer, svećenik Vrhbosanske biskupije, koji je od 1960. bio profesor biblijskih znanosti na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu. Nakon njega, čak tri tužbe protiv biskupa Svetoj Stolici uputio je o. Radogost Grafenauer, član Družbe Isusove te profesor filozofije i duhovnik u Liceju. Slanje tužbi priznao je u dopisu od 2. srpnja 1966. pod naslovom „Moj oproštaj od biskupije i apologija moga stava" upućenom Biskupskom ordinarijatu. U dopisu navodi da ni na jednu od tužbi nije dobio odgovor te da je u početku biskupa Bäuerleina smatrao svecem, a sada ga smatra „psihičkim bolesnikom".[20]

Prije nego što je u srpnju 1968. Svetoj Stolici, posredstvom apostolskoga delegata Marija Cagne, upućena jedna od najpoznatijih tužbi protiv biskupa Bäuerleina – opsežan spis poznatiji kao „Bijela knjiga" – početkom te godine pojavio se niz anonimnih pisama protiv đakovačkoga biskupa koja su bila adresirana na pojedine predstavnike republičkih vlasti u SRH: predsjedniku Sabora SRH Jakovu Blaževiću, sekretaru Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) Vladimiru Bakariću, predsjedniku vjerske komisije Zlatku Fridu, predsjednici Izvršnoga vijeća Sabora SRH Savki Dabčević-Kučar i predsjedniku Republičke konferencije Socijalističkoga saveza radnog naroda Hrvatske Stjepanu Iviću. Od arhivskih spisa autorici je trenutno dostupan samo onaj upućen Jakovu Blaževiću u veljači 1968., ali s velikom sigurnošću možemo pretpostaviti da su dopisi upućeni ostalim instancama vlasti bili vrlo slična sadržaja. Dopis u cijelosti glasi:

[19] AKMADŽA, *Crkva i država*, sv. IV, 315.
[20] SRAKIĆ, *Cruce et labore*, 591.

„Predsjednik Sabora Hrvatske
odvj. Jakov Blažević
Zagreb

Gospodine Predsjedniče!

U brizi da niste primili ovo i u strahu, da niste čuli glas našeg upozorenja, želimo ponovno, da se što prije u javnosti čuje naš povik.

– Dosta nam je silnika. –

Pišemo i Vama, kao i Predsjedniku S.S. Republike Hrvatske Dr-u Bakariću pismo, gotovo istog sadržaja moleći Vas, da posredujete u onom, što na Vas ad hoc spada, na što mi imademo pravo i na što ste se Vi obavezali.

Istina je, da Papine smjernice zadivljuju svijet. Koncilski duh zanosi, ne samo njezine, sveopće Crkve pripadnike, nego i svakog miroljubiva čovjeka bez obzira na meridijane i paralele. Ni ipak ima neki taj, pa i biskup, koji se s tim ne slaže.

Takav je u našoj zemlji rijedak, gotovo usamljen, ali ipak postoji. To se u našoj Domovini osjećalo davno prije Protokola[21], nažalost vidi se i sada. A budući se to i nas tiče, ne samo s jednog titula, osjećamo se jednako odgovorni, za to Vam i pišemo.

Ono što nas boli i vrijeđa, a nakon spomenutog Dokumenta, kao stalež sramoti i uvelike kompromitira pred našom i Crkvenom vlašću jest postupak našeg đakovačkog biskupa Stjepana Bäuerleina.

Bez obzira na to, što nas je u većini onih, koji nismo u Staleškom Društvu svećenika, svi već dulje vremena jednako osjećamo.

Najme da su potezi, napose neki našeg Ordinarija prevršili mjere, ne samo Codex-a Iuris canonici te takozvanog Partikularnog biskupijskog prava, nego dapače i državnog ustavnog pisanog, pa i onog nepisanog, naravnog.

O tome se više ne može i ne smije šutjeti.

A i pogibeljno je, jer cijela stvar biva sve većih razmjera.

Ne govori se uzalud o oživljavanju demona nacizma od kojeg je nekada strepio cijeli svijet.

Premda je u Codex-u crkvenog kanonskog prava izrjekom napisano ono, čega je biskup Bäuerlein, bojeći se za vlastitu opstojnost bio prekršitelj, uzimamo si kao niži od njega pravo poslužiti se onim, čime se on poslužio prvi.

Da, ovaj put služimo se i mi, ali ne sa mjerilom njegove savjesti, nego na osnovu onoga, što je donio koncilski duh i postkoncilska praksa. Najme, ako crkveni Zakon obvezuje i najobičnijeg laika, da crkvenu osobu ne smije prijaviti i tužiti civilnom sudu, što da se više kaže, ako je prekršitelj toga jedan biskup…

[21] Riječ je o Protokolu potpisanom 25. lipnja 1966. kojim su, nakon prekida diplomatskih odnosa 1952., konačno regulirani odnosi Svete Stolice i SFRJ, nakon čega se postupno normaliziraju crkveno-državni odnosi u Jugoslaviji. Diplomatski odnosi službeno su uspostavljeni 1970. godine.

A jest, bio je. Veliki strah i sila za vlastitu kožu ga ni malo ne ispričava, premda se radi o njegovoj preuzvišenosti, jer konačno svakom [su] te muke i robija teške. Ako zakon obligira podložnike na njegovo izvršavanje, onda a fortiori obligira i onog, koji je njegov promicatelj i izvršitelj.

Međutim, za sve taj Zakon vrijedi, ali za gospodina Bäuerleina ne. Naravno, kada se radi o drugom, vrlo je spreman pokazati svoju 'pravednost' i minucioznost do posljednje jote i apeksa, dok s druge strane, gotovo nema tog zakonskog brvna, kojeg on nije u stanju smotati i progutati.

Polazeći sa toga stanovišta, zavrtio si je u glavu, – nitko mi ništa ne može, – pa već godinama otkrojava brojne bolne pravne i nepravne nepravde, bez obzira na područje, gdje god mu se ustreba.

Nedavno se Predsjednik Dr Bakarić u jednom svojem izlaganju dotaknu baš tih stvari. Po svemu se vidi, da to nije bilo tek slučajno, nego da mu je dapače cijela situacija dobrim dijelom poznata.

Dopustite nama, koji smo u neposrednoj blizini, te kao takovi znademo stvari izbliza i puno više smo o svim detaljima informirani, da Vam barem u najkraćim potezima još stvar osvjetlimo.

To je ujedno razlog i nas prvih obaveza da one, koji su život svoj davali za dobro svojeg naroda, potpomažemo na svakom koraku, napose onda, kada za to ima ozbiljnih razloga.

Ne hvalimo se. Nikada nas možda nećete vidjeti u lice, pa po ljudsku i nemamo onda razloga. No ipak pred svima i pred Vama ističemo svoju orjentiranost kličući: – hvala Bogu, Što je Tomislava naroda porodu pribrojio one, koji to, istina nisu po krvi, ali da su Josip, Vladimir i još neki, zaista vjerni čuvari onoga, što su namrli petero braće i sestara, dokazano je pred onima, koji su pomrli, ali i pred onima, koji će se još roditi.

Hvala im, što je zemlja od Karlovca prema Rijeci ostala vlasništvom onih, koji istu lijepu Domovinu od vajkada posjeduju za svoju, od Drave do Jadrana.

Jer smo kost od kosti naroda iz kojeg smo nikli, ogorčeni smo te ponavljamo:… boli nas drskost i bezdušnost tuđinca, koji sa iste grude zemlje jede kruh i istodobno je potkapa, radi protiv nje i sije među nama razdor.

Jer smo svjedoci tog potkopavanja i zlostavljanja, iskusivši to kao domaći sinovi na sebi u svojoj slobodnoj domovini, obavezni smo, da ta fakta iznesemo na javu, kako bi svim tim abuzusima, uzurpacijama i zločinima već jednom došao kraj.

Iznijet ćemo Vam tek neke stvari otvoreno i neuljepšavajući, naglasujući napose jedan moment. Najme, krivo je, kako se to obično čini, po napisanom nekom zakonu delikventa uvjek tražiti u redovima nižih… Juda je spadao u redove višeg klera.

Znademo, da će Vatikan o tim i mnogim drugim stvarima još donijeti svoj sud, no nije toga dosta. Time pravdi nije zadovoljeno, jer su gospodina Bäuerleina prekršaji i oni, koji zasjecaju na državno, odnosno na političko područje, pa je onda pravo, da ga i tu stignu Zakonom predviđene sankcije, barem one, koje si je uzajmio prilikom suđenja đakovačkim bogoslovima u Osijeku, unazad nekoliko godina.

Zataškavati ovakove pojave, značilo bi puno toga reskirati i staviti na kocku. U prvom redu, najdelikatnija stvar, koja se izvrgava opasnosti jest zaista lijepo

stojeći MODUS VIVENDI, koji je usput rečeno, tek sada uspostavljen, što je mogao biti već odavno, a sve zbog pokojeg ovakvog tipa nije.

Jedan Bäuerlein, koji se u principu u mnogočem direktno protivi Papi, ne može biti predstavnik javnog mnijenja, niti je mjerilo našem jugoslavenskom episkopatu. Navodno je i među biskupima redovito on kamen smutnje i spoticanja pogotovo, kada se radi o suradnji i zbližavanju te drugim kontaktima između Crkve i Države.

Želimo unatoč već postojeće fame ovo svima javno kazati, napose njemu, neka ne zaboravi, da to iznose, ne crveni, nego njegovi svećenici.

Da je uistinu opravdana ogorčenost i revolt kod mnogih, neophodno je, da Vam iznesemo nekoliko činjenica kao argumente u potvrdu onoga, što želimo dokazati. Istinu najme ne treba dokazivati i braniti, dovoljno ju je samo pokazati, a to i činimo.

Zar je moguće da na glavi i dandanas nosi mitru i nesmetano plovi po oblacima svoje 'svetosti' onaj, koji je na najdrskiji i najneljudskiji način gurnuo na sud i robiju svojih pet šest mladih bogoslova? On ih je bacio. Onda se još nije baš posve znalo, sumnjalo se na njega. Danas se malo tko dvoumi, jer je sve poznato i objelodanjeno, no trebalo bi to učiniti i službeno obnovom procesa.

Tu bez sumnje prvi riječ imaju oni, koji su zbog njegovih prljavih rabota bili na robiji. Među ostalim dovoljno je o tome upitati na primjer Mršu[22] ili Bajića[23], što oni o njemu misle…

Može li biti uzor mjerilo savjesti onaj, koji si je prigrabio pravo i slobodu, da se, ne samo u odgoju bogoslova služi pisamskom tajnom i onim, sa kojima to nije smio nikada. A služio se poznato je, počevši sa onim, što se zove informata conscientia pa dalje svim i svačim, čini se, bez većih skrupula.

Dokle sakrivati prilikom krizme na našim selima uvredljive ispade onog, koji pod fintom podjeljivanja Duha svetoga dolazi, da na nas saspe svoj antijugoslavenski i antislavenski bijes i mržnju?

Da ga u njegovom biskupstvu vodi koji plemeniti Duh, kako god je da je, nebi ga smio, toliko sramotiti, jer je svaki, koji govori o miru, Duh božji i Anđeo mira.

Da ga u njegovom biskupskom poslu vodi Duh božji, nebi smio nakon Papina danonoćnog nastojanja baš toliko mrčati, pa makar se radilo i o njemu skrajnje mrskom i odvratnom Staleškom Udruženju.

Čini se, da je napose u svom elementu, kada se radi o komunistima ili spomenutim svećenicima iz Društva.

Premda Papa forsira mir i slaganje te saradnju sa svima i sa komunistima…, ne to je za Bäuerleina bau bau, protiv kojeg treba uperiti sve sile i nadzemlja i pod-zemlja, jer ne odgovara vrhovnom svećeniku Reicha, koji ima svetu nakanu: izabranoj pasmini razumnih i perfidnih životinja, koji se Germani nazivaju…, pokoriti i podjarmiti sve, koji pokušaju koristiti se svojim razumom, sporedno koji su prvi na redu, makar se ti zvali Slaveni.

[22] Ivica Mršo, đakovački bogoslov osuđen na procesu 1960. na kaznu od dvije i pol godine zatvora.

[23] Anto Bajić, svećenik osuđen na procesu 1960. na kaznu od dvije i pol godine zatvora.

Bäuerlein i mimo Pape, koji mu ne ide u račun, makar Mu se protive i biskupi, ima svoj posebni plan i stav, kojeg on drsko i bezobrazno apostrofira i tamo, gdje je malo trebalo da ne dobije 'Licem o ruku', no to pustimo na stranu. U blažoj formi iznosimo događaj, koji se odigrao u našoj župi Slobodnica.

Tu je, služeći se gotovo mafijskim makinacijama u zatiranju dobrih odnosa između Vlasti i Crkve, bio zaista previše opsjednut.

Najme, dozvolio si je u svojoj biskupskoj savjesti, da je skoro došlo i do ubojstva… premda je NB. pokojni biskup Dr Akšamović dao, ne samo sve ovlasti, nego je i sam davao podrške i sugestije dapače, dao je pismenu inicijativu za osnutak istog Društva, samo da ne bude razdora, neslaganja, nemira i zla u našem narodu.

Dokle će i osumnjičeni samo, da su organizirani u Staleško Društvo svećenika pred masom svijeta mahati sa telegramom u ruci za biskupovim automobilom i vikati: 'Preuzvišeni, vratite se, evo vidite, uvjerite se, ja nisam taj, etc.' Takove scene odigrale su se u župama Kaniži i Donjim Andrijevcima, sličnih je bilo, kako doznajemo u još nekoliko mjesta.

Napokon kardinalna činjenica iz koje sve prijašnje samo rezultiraju jest veoma upadno koncentriranje prezimena od kojih je nekada strepio svijet. Za što baš Bäuerlein, Römer, Schwerer, Varga, Mayer, Grafenauer, Hirschenhauzer, Bauer /Schutz/, Pelc… etc?

/Neka oproste koji ovdje ne spadaju, niti su inače./

Ali sigurno je, da sama nakana za ovakovu postavu ne djeluje baš miroljubivo i bezazleno, kada znademo, da su to braća onih, koji su sa smješkom na usnama… 'jesu li sve boce napunjene plinom za danas, mogu li ovaj puta iznimno primiti 40 u krematorij.'

Imamo razloga, da vjerujemo preživjelima, BOME I MI, Nijemac je takav, pa makar bio i biskup.

Cijenjeni gospodine Predsjedniče i Vi dobro znadete, da mi, koji smo blage slavenske naravi nasjedamo njima još iz vremena Bečkog Novog Mjesta, zar da i danas u slobodi, premda smo se toliko puta o njih opržili?

Kada se danas u svijetu mnogo govori i piše o oživljavanju toga demona, ludo je, ne gledati na povijest, a katastrofalno može biti, ako se ne vodi računa o sadašnjosti, kao i budućnosti.

Koncil sigurno nije imao nakanu dati Crkvi i Svijetu nekog hermafrodita nastalog iz sukoba dvaju ekstrema, koji će gladiti po vratolomnim progresivistima i usirenim konzervatistima. Među ostalim njegovim plodovima jest i taj: smije se otvoreno govoriti o starom i novom pozitivnom, ali i negativnom. Ali da je Koncil htio napose udariti po glavama onih, u kojima se rađaju dijaboličke ideje obzirom na mir u svijetu, napose po onima, koji se sakrivaju iza Evanđelja, ala famozni Spellman[24], ili naš Bäuerlein… i to je sigurno.

O tomu svjedoči činjenica, koja je u dosadašnjoj praksi bila nonsens, najme da su američki svećenici sami prvi iznijeli na javu njihova 'Führera', kako obuva čizme da izmoli blagoslov nad onim, što sije smrt.

Što da mi šutimo o našem Spellmanu u Jugoslaviji, koji obiluje svojim, ne manje sramotnim i prljavim djelima?

[24] Francis Joseph Spellman, američki kardinal poznat po svojim oštrim antikomunističkim stavovima.

O svemu, napose o njemu najpotpuniju sliku pružit će Vam oni, sa kojima on nema već godinama riječi, te mi, sa kojima je bio ili je, na većoj ili manjoj ratnoj nozi.

Evo zapisanih naših prezimena. Izvolite se u smislu provjere navoda i intervjua navratiti, prema šematizmu đakovačke biskupije u mjesta gdje ih je više na okupu, a možete gotovo i svakom pojedinom.

Istodobno takvu mogućnost stavljamo na raspolaganje i našem Ordinariju Bäuerleinu, neka nas zbog iznesenog izvoli pozvati na odgovornost.[25]

Ps. Gospodine Predsjedniče oprostite, znademo da je predugo ovo naše pismo, ali drugačije i pametnije nismo mogli.

Ovom postskriptumu želimo još dodati i istaknuti našu nakanu:

– želimo najme podržavati svim snagama i sredstvima onog, Kojem je mir u svijetu, cilj i sadržaj života.

– analogno tome, svakog, koji se tome protivi, želimo onemogućiti i ukloniti s puta.

Konkretnije, želimo da MODUS VIVENDI između Crkve i Vlasti ne bude drsko narušavan od onog, čije već samo prezime kaže mnogo toga.

Želja nam je prema onoj: 'Vox populi, voluntas Dei', da našega biskupa potsjetimo, da sam uvidi, kako za njega nije mitra.

U Vinkovcima, veljače 1968."[26]

Krajem srpnja ili početkom kolovoza iste godine skupina svećenika Đakovačke biskupije dopis vrlo slična sadržaja odlučila je uputiti Jovanki Broz s molbom da posreduje i dopis proslijedi Josipu Brozu Titu[27]:

„Znajući da je Predsjednik daleko više zauzet, ne samo medjunarodnim nego i domaćim problemima, te da naprosto ne stigne na sve, želja nam je ipak, da ovo naše pismo dođe pred Njega. Vjerujući, da je ovo najsigurniji put, lijepo Vas molimo, da ga Predsjedniku prenesete, da posredujete."

[25] Nakon ovoga dijela strojno su popisana imena 65 svećenika Đakovačke biskupije, ali bez vlastoručnih potpisa: Cigit Petar, Burik Ivan, Dakić Adam, Bulat Stjepan, Domitrović Drago, Varžić Josip, Didović Franjo, Vajda Ivan, Živković Ilija, Tomljenović Josip, Ovčarić Edo, Pacovski Stjepan, Pavlović Josip, Prepunić Marijan, Radičev Josip, Kopić Ivan, Prpić Filip, Revez Josip, Jelić Ivan, Kokanović Stjepan, Berti Ivan, Gazdić Milan, Vargić Vlado, Vagner Ferdo, Štimac Josip, Šokčević Petar, Šimić Antun, Nikolin Matija, Ogrizek Zlatko, Santo Stjepan, Rogić Ivan, Šešo Ivan, Kolarević Marko, Kostanjević Petar, Lovrić Stjepan, Krasnik Zvonimir, Kiš Silvije, Kolarević Antun, Ivanuš Josip, Grgić Josip, Jedani Stjepan, Dragutinac Dimitrije, Ivić Franjo, Gabrijel Nikola, Jemrić Ivan, Radielović Boško, Šćap Stjepan, Starešina Stjepan, Stantić Vjekoslav, Sokol Josip, Masnić Petar, Silov Krsto, Maršić Mato, Janeš Ivan, Marić Antun, Marković Zvonimir, Bačić Antun, Marić Đuka, Hanauska Vladimir, Haubrih Josip, Majstorović Marko, Bogdanić Nikola, Gombarović Boris, Marjanović Marko i Franjčević Ivan.

[26] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68.

[27] Nije poznato je li dopis zaista upućen Jovanki Broz, odnosno Titu, ili je samo u takvoj formi „kružio" po biskupiji.

Uz ponavljanje prije iznesenih optužbi na račun Bäuerleina, autor(i) u tom dopisu dodatno zaoštravaju retoriku i koriste niz pogrdnih izraza za opisivanje biskupova lika i djela: *manijak*, *švapski kobac*, *nacist*, *lažljiv*, *pristran*, *sumnjičav*, *dvoličan* i sl. Pritom, a što je očito bila i krajnja intencija dopisa upućenih različitim instancama komunističkih vlasti, traže da se biskupa javno, putem medija, diskreditira i da mu se na taj način „podrežu krila sa napomenom da ovo iznose ne oni, u čije bi se tendencije moglo posumnjati, nego njegovi svećenici, koje on dobro, ali koji i njega svi zajedno još bolje poznaju". U završnom dijelu dopisa biskupa se poziva da se „opameti i popravi" uz svojevrsnu prijetnju da, ako se to ne dogodi: „Bit ćete jednostavno u daljnjem Vašem upravljaju spriječeni, izvikani i javno osramoćeni letcima i plakatima, koji će osvanuti po svim gradovima naše biskupije. Birajte!"[28]

Dopis Jovanki Broz uslijedio je nedugo nakon što je svećenik Đuka Marić 24. srpnja 1968. apostolskom delegatu Mariju Cagni predao dokument na pedesetak stranica poznatiji kao „Bijela knjiga".[29] U njemu se opisivalo teško stanje u Đakovačkoj biskupiji, za koje je, prema ocjeni potpisnika, glavni krivac bio biskup Bäuerlein. Autor „Bijele knjige" bio je Ivan Rogić, nekadašnji ekonom Biskupije te rektor Bogoslovnoga sjemeništa i Visoke bogoslovne škole, a osim njega dokument su potpisala još devetorica svećenika: Đuka Marić, Marijan Prepunić, Josip Pavlović, Stjepan Bulat, Mitar Dragutinac, Branko Antun Gilić, Drago Domitrović, Ivan Šešo i Luka Vincetić.[30] Budući da se dopis Jovanki Broz pojavio gotovo istovremeno kad i „Bijela knjiga", a među potpisnicima toga i dopisa ostalim političkim instancama našla su se i imena nekih od potpisnika „Bijele knjige", nametnulo se pitanje jesu li njezini autori ujedno bili autori anonimnih dopisa. To je opovrgnuo Đuka Marić u jednom od svojih pisama s kraja 1970. godine, u kojem je dopis Jovanki Broz okarakterizirao kao „neuobičajeno, nepromišljeno, nezgodno i promašeno pismo" čisto pamfletističkoga stila, ističući da potpisnici „Bijele knjige" nemaju nikakve veze s njim. Osim njega, brojni drugi svećenici čije se ime našlo na navedenom dopisu tvrdili su da ništa slično nisu vidjeli niti potpisali, što je jasno upućivalo na vjerojatnost da je bila riječ o djelu pojedinca ili neke, mnogo manje, skupine nezadovoljnih svećenika.[31]

S događajima u Đakovačkoj biskupiji, „Bijelom knjigom" i anonimnim dopisima protiv biskupa Bäuerleina šira javnost nije bila upoznata sve do veljače 1970., kad je u zagrebačkom tjedniku *Vjesnik u srijedu* izašao opširan članak Miljenka Predragovića „Bijela knjiga o crnom biskupu". U njemu autor prenosi glavne optužbe istaknute u „Bijeloj knjizi" i anonimnim dopisima, kao i detalje razgovora sa suspendiranim svećenikom Josipom Dragom Grgićem, koji je dao svoje viđenje stanja u biskupiji te svojega odnosa s biskupom. Nakon navođenja općih biografskih podataka o Bäuerleinu, uvodni dio članka glasi:

[28] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68.
[29] Detaljnije o „Bijeloj knjizi", kao i njezin cjeloviti tekst, vidi u: SRAKIĆ, *Cruce et labore*.
[30] SRAKIĆ, *Cruce et labore*, 593.
[31] *Isto*, 602-603.

> „Već pune dvije godine đakovački biskup Stjepan Bäuerlein meta je žestokih napada svojih svećenika. Upućeni tvrde da sukob datira još iz vremena kad je 1951. godine gotovo nepoznati kateheta dobio biskupsku kapu. Godinama se o tome šutjelo ili šaputalo: odnosi slijepog pokoravanja u hijerarhiji katoličke crkve. A i zaziranje od novoga jugoslavenskoga poretka, čuvali su tajnu neobičnog izbora i događaja u đakovačkim biskupskim dvorima.
> Sada se o tome sukobu govori glasno u svim krugovima svećenika. U javnost su dospjeli razni dokumenti, a već nekoliko mjeseci biskupijom kruži letak neobičnog sadržaja, zapravo biografija đakovačkog biskupa, iz pera svećenika. Svećenici su u svojem biskupu prepoznali nosioca ratnih odlikovanja – kvislinškog i okupatorskog. Pod kapu biskupa Bäuerleina svećenici stavljaju isto tako tešku optužbu da je poslije rata podržavao 'bolesnu ustašku ideologiju'. Osim toga, grupa svećenika u tzv. 'Bijeloj knjizi', upućenoj u Vatikan, inzistira na tome da se njihovu biskupu oduzme sva imovina stečena za vrijeme biskupovanja.[32]
> Cijeli slučaj svakako je više nego neobičan. Tajna sukoba u đakovačkoj biskupiji ljubomorno je i dugo čuvana od šire javnosti. U srpnju mjesecu 1968. godine na adresu Apostolske delegature u Beogradu upućena je već spomenuta 'Bijela knjiga' u kojoj se na oko 200[33] stranica iznose događaji u đakovačkoj biskupiji. Međutim, taj korak grupe uglednih vjerskih dostojanstvenika ostao je unutrašnja stvar crkve, valjda u želji da se sačuva barem fasada pred širom javnošću, kada su odnosi u samoj zgradi već postali 'nenormalni'. Dakako, klerici su očekivali rješenje viših crkvenih vlasti, ali i nakon dvije godine ništa nije poduzeto da bi se uklonili sporovi svećenika i njihova biskupa."[34]

Navedeni je članak izazvao veliko zaprepaštenje u crkvenim krugovima, i u samoj Đakovačkoj biskupiji i izvan nje, a reakcije su pristizale sa svih strana. U razdoblju koje je uslijedilo Bäuerlein je primio preko sto pisama i brzojava potpore, a među njima je bio i brzojav apostolskoga delegata Marija Cagne.[35] Biskupu su se krajem veljače pismom obratili i potpisnici „Bijele knjige" te u njemu istaknuli da su „duboko indignirani zbog načina kako je iznesen i zbog toga što je uopće izašao, pogotovo što je time izazvana velika smutnja među neinformiranim vjernicima, a što smo htjeli pod svaku cijenu izbjeći". Na kraju navode da nikakve veze s člankom nemaju, ali da i dalje stoje iza stvarne „Bijele knjige" koju su potpisali.[36] Prema savjetu Apostolske nuncijature u Beogradu, Biskupski ordinarijat u Đakovu organizirao je sastanak na koji su pozvani svi biskupijski svećenici i redovnici. Sastanak je održan 9. ožujka 1970., a na njega se odazvalo oko 130 svećenika. Nakon razmatranja cjelokupnoga slučaja prisutni svećenici izdali su zajedničku izjavu u pet toča-

[32] U demantiju koji su potpisnici „Bijele knjige" 27. veljače 1968. poslali Uredništvu *VUS-a* istaknuto je da je navedena tvrdnja neistinita te da nisu tražili da se biskupu oduzima imovina stečena za vrijeme obnašanja biskupske dužnosti.

[33] „Bijela knjiga" imala je oko 50 stranica.

[34] Miljenko PREDRAGOVIĆ, „Bijela knjiga o crnom biskupu", *Vjesnik u srijedu* (Zagreb), 25. 2. 1970., 24. Cjeloviti tekst članka nalazi se i u: SRAKIĆ, *Cruce et labore*, 609-617.

[35] SRAKIĆ, *Cruce et labore*, 619.

[36] *Isto*, 657.

ka kojom su osudili objavljivanje crkvenih stvari u svjetovnom tisku, uvredljiv način na koji se u članku pisalo o biskupu i odbacili optužbe o biskupovoj povredi ispovjedne tajne i korištenju crkvene imovine u osobne svrhe. Konačni je zaključak bio da je „Bijela knjiga" „strogo internog crkvenog karaktera".[37] O tzv. đakovačkom slučaju raspravljalo se i na zasjedanju Biskupske konferencije koje se održalo od 7. do 9. travnja 1970., a u zajedničkoj izjavi upućenoj javnosti među ostalim stoji:

> „Mi biskupi svima opraštamo, kako nam je zapovjedio Gospodin. Vjerujemo da oni koji nas vrijeđaju nisu svjesni svih dalekosežnih i tragičnih posljedica svojih postupaka. U žalosti koju osjećamo povodom tih sablažnjivih postupaka tješi nas činjenica da je ogromna većina naših svećenika i vjernika s nama u ljubavi i u hijerarhijskoj suradnji naše crkvene zajednice iskreno sjedinjena."[38]

Naposljetku Sveta Stolica nije poduzela nikakve konkretnije korake zbog pritužbi protiv biskupa Bäuerleina koje su pristigle u obliku tzv. Bijele knjige, kao i njezinih dopunjenih inačica nastalih tijekom 1969. i 1970. godine. Prema riječima apostolskoga delegata Marija Cagne, činjenica da je deset svećenika podnijelo tužbu protiv biskupa nije bila dovoljan razlog da se pokrene kanonski postupak i da Sveta Stolica šalje svojega vizitatora. Osim toga, sumnjali su u objektivnost napisanog, a otegotna okolnost bila je i to što su sedmorica od desetorice potpisnika svoj potpis dala uz primjedbu „iuxta modum", što je značilo da nisu provjerili činjenice iznesene u spisu, ali se slažu s onim što je iznio glavni autor.[39] Poslije su neki od potpisnika izrazili žaljenje zbog svojega sudjelovanja u „Bijeloj knjizi", osobito zato što je sve izašlo u javnost i učinilo velike neugodnosti biskupu.

Reakcije komunističkih vlasti na „đakovački slučaj"

Osim velikoga zanimanja koje je cjelokupni slučaj izazvao kod šire javnosti, koja se s događajima u Đakovačkoj biskupiji upoznala preko članka u *VUS-u*, optužbe na račun biskupa Bäuerleina u obliku anonimnih dopisa i „Bijele knjige" upućene Svetoj Stolici pobudile su i znatan interes lokalnih i republičkih vlasti. O tome svjedoči i dostupno arhivsko gradivo, osobito različiti zapisnici razgovora između predstavnika vlasti, najčešće vjerskih komisija, i pojedinih svećenika, ali i izvještaji u kojima se iznose glavni stavovi vlasti prema „đakovačkom slučaju". Najveći dio tih dokumenata datira iz 1968., kad su se pojavila prva anonimna pisma, kao i „Bijela knjiga", a cjelokupni je slučaj ponovno aktualiziran 1970. nakon novinskoga članka Miljenka Predragovića.

Već nakon pojave prvih anonimnih dopisa predstavnicima vlasti tajnik Komisije za vjerska pitanja Općinske skupštine Osijek Zdenko Jurašek po-

[37] *Isto*, 640-641.
[38] *Isto*, 653.
[39] *Isto*, 726.

sjetio je potpredsjednika Staleškoga društva katoličkih svećenika SRH Franju Didovića. Sastanak je održan 14. ožujka 1968. i razgovor se najvećim dijelom vodio o optužbama protiv biskupa Bäuerleina. Didović je najprije rekao da nije upoznat s navedenim dopisima, ali je tijekom daljnjega razgovora izrazio mišljenje da autor zasigurno nije nitko od članova Udruženja, no da je vjerojatno riječ o nekome tko dobro poznaje raspoloženje svećenika prema biskupu. Ističe da broj od šezdesetak potpisanih svećenika odgovara realnom broju onih koji se ne slažu s biskupom. U nastavku ističe da je biskup još uvijek neprijateljski raspoložen i „njegov je ideal ostvarenje Hrvatske u sklopu katoličke Habsburške monarhije". Dalje se osvrnuo na promjene u vodstvu Bogoslovnoga sjemeništa, odnosno postavljanje Kazimira Kelića na mjesto rektora umjesto dotadašnjega rektora Emila Majera, pri čemu ocjenjuje da „ni [Ćiril] Kos ni [Rudolf] Šverer, a ni ostali kanonici nikada ne znaju za biskupove kadrovske kombinacije unaprijed. Odluke donosi Bajerlajn potpuno sam." Na kraju razgovora Didović spominje osječkoga donjogradskog župnika Stjepana Bulata te da on ne voli biskupa jer je neiskren i „ne može se s njime suradjivati", a potom zaključuje da je anonimni dopis trebalo poslati i apostolskom delegatu Cagni.[40]

Da je, kako je spomenuto, u nastanku anonimnih dopisa sudjelovao mnogo manji broj ljudi od potpisanih više od 60 svećenika dokazuje i razgovor predstavnika vukovarske vjerske komisije s Nikolom Bogdanićem, župnikom Bapske – Novaka, čije se ime također nalazilo na popisu. Župnik je odmah na početku razgovora istaknuo da sa spornim pismima nije upoznat i da prvi put čuje za njih te da mu je jedino poznata pritužba koju je godinu dana prije Svetoj Stolici uputio isusovac Grafenauer. Na pitanje kako onda objašnjava činjenicu da se njegovo ime našlo na popisu Bogdanić ponavlja da u tome nije sudjelovao i „da se zgraža nad postupkom onih koji su to na takav način učinili". Unatoč tome, navodi da ima određenih primjedbi na rad biskupa, njegovu zatvorenost, nepovjerenje i čudan odnos s ljudima, ali da je, kad mu se za to pružila prilika, biskupu otvoreno rekao svoje primjedbe i zamjerke.[41]

Mišljenje o anonimnim dopisima protiv biskupa Bäuerleina dala je i Komisija za vjerska pitanja pri Izvršnom vijeću Sabora SRH u „Informaciji" izdanoj početkom srpnja 1968. godine. U njoj se navodi da se, prema prikupljenim informacijama, najvjerojatnije radi o djelu jednoga svećenika ili manje grupe svećenika koji su u nekom osobnom sukobu s biskupom. Nadalje se ističe da autor pisma očito vrlo dobro poznaje raspoloženje svećenika prema biskupu jer su uglavnom navedena imena onih koji su nezadovoljni Bäuerleinom i njegovim postupcima. Prema mišljenju Komisije, sukob između biskupa i dijela klera traje već duže, i to ponajprije zbog „biskupovog netolerantnog odnosa prema članovima Društva katoličkih svećenika, njegove zatvorenosti i nepristupačnosti prema svećenicima, kao i kadrovskoj politici, jer favorizira konzervativne i reakcionarne svećenike".[42] Navedena „Informacija" služila je i

[40] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68, 14. ožujka 1968.
[41] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68, 21. ožujka 1968.
[42] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68, 9. srpnja 1968.

kao uputa općinskim vjerskim komisijama, koje su se u tom razdoblju učestalo obraćale republičkoj komisiji s upitima trebaju li i na koji način postupati u pogledu anonimnih dopisa koji su se pojavili. Savjet republičke komisije bio je da ništa dodatno ne trebaju poduzimati.[43]

Da su uz Republičku komisiju za vjerska pitanja „pune ruke posla" oko anonimnih dopisa protiv đakovačkoga biskupa imale i ostale političke instance dokazuje posebno zanimljiv dopis Općinskoga komiteta SKH Vinkovci iz rujna 1968. upućen Informativnoj službi CK SKH u Zagrebu, uz koji se u prilogu dostavlja i prijepis navodnoga pisma Jovanki Broz, odnosno Josipu Brozu Titu. U njemu se ističe da su navedeno pismo primili od Franje Didovića, a da ga je on primio od nepoznatoga pošiljatelja 30. srpnja. Također se kaže da je isto pismo Didović dao na uvid i Komisiji za vjerska pitanja Skupštine općine Vinkovci. Očito su na istu zagrebačku adresu pristizale brojne slične informacije o optužbama protiv Bäuerleina jer je na navedeni dopis rukom dopisana napomena: „To je već deseti ili jedanaesti put prosleđivano. Predmet ustupiti Republ. komisiji."[44]

Budući da su se u međuvremenu na ulicama Osijeka i Đakova pojavili plakati i letci u kojima se također, na vrlo sličan način, napadalo biskupa Bäuerleina, Centar javne sigurnosti u Osijeku pokrenuo je istragu koja ih je dovela do Josipa Drage Grgića, spomenutoga suspendiranog svećenika. U razgovoru koji su s Grgićem obavili službenici Stanice javne sigurnosti iz Slavonskoga Broda on je priznao da je od sibinjskoga župnika Ivana Miljana posudio pisaći stroj i napisao određeni broj plakata te ih odnio i pobacao po Osijeku. U informaciji o razgovoru uz ostalo piše:

> „U daljem razgovoru izjavio je da je njemu biskup načinio dosta zla i da mu je dosta tog Švabe, koji se osilio, da ga je i ranije napadao i pisao mu prijeteća pisma i da će na svaki način nastojati da ga kompromitira pred vjernicima, jer da je to čovjek koji nema osjećaja za slavenstvo, za hrvatstvo i za ništa u ovoj zemlji. Konkretno je rekao da ga iznenadjuje da smo mi tako brzo reagirali kada su u pitanju plakate uperene protiv jednog biskupa. Molio je da ga ne prijavimo i čak je rekao: 'Zar će te vi mene goniti zbog tog pokvarenjaka, ja sam napadao samo njega, a ne ovo društvo i državu.' Dalje je rekao da je on bio župnik u selu Klakar kod Slav. Broda, ali ga je biskup smjenio s tog položaja i da je tom prilikom povredio ispovjednu tajnu. Naime rekao je da je neko od vjernika kod ispovijedi rekao biskupu neke stvari o njemu – Grgiću, što je biskup iskoristio i smjenio ga s dužnosti župnika. Grgić sada živi u Sibinju kod majke, pomaže joj oko zemljoradnje i ponekad dobije pomoć pojedinih župnika od čega se izdržava. Još je rekao da ukoliko bi mi obavijestili biskupa o tome tko je pisao plakate da bi bio izopćen iz crkve i tada bi potpuno ostao bez sredstava za život."[45]

[43] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68, 3. listopada 1968.

[44] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68, 23. rujna 1968.

[45] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68, 14. listopada 1968. Koliko je vidljivo iz dostupnih arhivskih dokumenata, daljnje mjere protiv svećenika Grgića nisu poduzimane.

Optužbe protiv biskupa ponovno je komentirao Franjo Didović u razgovoru s tajnikom Općinske komisije za vjerska pitanja iz Osijeka Zdenkom Jurašekom održanom 23. listopada 1968. godine. Spominjući da je protiv Bäuerleina nedavno Svetoj Stolici poslana tzv. Bijela knjiga, ističe da je najviše prigovora upućeno na biskupijskoga ekonoma i bliskoga biskupova suradnika Matiju Pavića, među ostalim vezano i za određene sklonosti seksualne prirode.[46] Međutim, ta tvrdnja ne stoji jer se Pavića u „Bijeloj knjizi" spominje samo na jednome mjestu, i to isključivo vezano za njegov posao ekonoma:

> „Što se tiče preč. G. Matije Pavića već se pokazalo, da nije u stanju sistem ekonomske uprave promijeniti i uskladiti ga ne samo s pozitivnim kanonskim pravilima, nego niti s osnovnim ekonomsko-administrativnim pravilima, kako u pogledu knjigovodstva i rukovođenja novcem, tako u pogledu koordinacije poslova i interesa u Ekonomatu zastupanih crkvenih institucija. On to ni sam ne poriče. Prema vlastitoj izjavi on nije sposoban 'da na Sorboni studira knjigovodstvo', dok u nekim slučajevima neurednosti i nepravilnosti, kada je o njima govor, krivicu prebacuje na biskupa kao svoga naredbodavca. Svojom netaktičnošću u saobraćaju sa svećenicima, osobito pismenom, mnoge je svećenike vrijeđanjem toliko izazvao protiv sebi, da su mu se već počeli ozbiljno prijetiti."[47]

O cjelokupnom slučaju raspitivala se i Savezna komisija za vjerska pitanja iz Beograda, koja je informacije o „Bijeloj knjizi" i anonimnim dopisima dobila od Komisije za vjerska pitanja Autonomne Pokrajine Vojvodine. U odgovoru koji je Beogradu uputila Republička komisija za vjerska pitanja spominju se osnovni podaci o anonimnim dopisima, letcima i plakatima, kao i „Bijeloj knjizi" koja je preko apostolskoga delegata Cagne proslijeđena u Rim. Posebno je zanimljivo tumačenje republičke komisije da se biskup Bäuerlein „hoće preko ove druge ilegalne akcije protiv njega obračunati i s prvom koja je potpuno legalna". Tajnik komisije na kraju dopisa ističe da nisu ništa poduzimali u vezi s cijelim slučajem, osim što nastoje biti informirani o svemu što se događa.[48]

Najpreciznij uvid u stav komunističkih vlasti prema „đakovačkom slučaju" i razloge zbog kojih se ipak nisu odlučili pridružiti otvorenoj kampanji protiv biskupa Bäuerleina, unatoč dugoj povijesti neslaganja, daje nam „Promemorija o anonimnim pismima katoličkih svećenika sa područja Djakovačke biskupije o biskupu Stjepanu Bauerleinu". Nije poznato koja je od političkih instanci autor Promemorije ni točan datum nastanka jer je trenutno dostupna u obliku prijepisa, ali se može pretpostaviti da je nastala tijekom 1969. i da je vjerojatno riječ o dokumentu nastalom unutar Komisije za vjerska pitanja SRH. U Promemoriji se nalaze neki prije izneseni zaključci o potencijalnim autorima i nezadovoljstvu dijela klera biskupom Bäuerleinom, ali uz opasku

[46] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, Pov. 189/68., 23. listopada 1968.
[47] SRAKIĆ, *Cruce et labore*, 802.
[48] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68, 11. studenog 1968.

da veći dio svećenika, unatoč nezadovoljstvu, nikad ne bi potpisao pismo takva tona, a osobito ne pismo upućeno civilnim vlastima. Ističe se i da je biskup bio neizravan sudionik neprijateljskih djelatnosti u Bogosloviji 1959. te je, iako mu se nije sudilo, iz spisa vidljivo da je bio „u pozadini proustaške djelatnosti, a koja se konačno nije mogla ni odvijati bez tolerantnog stava biskupa prema takvim aktivnostima". Spominje se i činjenica da Bäuerlein nikad nije posjetio Republičku komisiju za vjerska pitanja, čak ni kad je bio pozivan, ali da se posljednjih godina češće obraća pisanim zahtjevima vjerskim komisijama, dopušta svećenicima održavanje kontakata s vlastima, upućuje ih na sastanke s predstavnicima vlasti te da je u kontaktima korektan, pa čak i konstruktivan. Unatoč tome, primjećuje se da je naklonjeniji konzervativnijim i neprijateljski u odnosu prema državi raspoloženim svećenicima. U nastavku Promemorije u sedam točaka iznose se osnovne ocjene cijeloga slučaja, kao i konačni prijedlog za daljnje postupanje po tom pitanju, a s obzirom na važnost navedenog za razumijevanje stava komunističkih vlasti, donosim ih u cijelosti:

> „1. Nezadovoljstvo koje se latentno ili otvoreno ispoljava ili egzistira medju dijelom svećenika prema biskupu Bauerleinu pokazuje da svećenici nisu spremni da se slijepo pokoravaju i suglašavaju s biskupom samo radi njegovog biskupskog autoriteta. To nezadovoljstvo se medjutim pretežno ispoljava s jedne strane u ogovaranjima biskupa i slabljenju njihove aktivnosti na pastoralnom planu. Istovremeno neki svećenici žele da prigovore biskupa opovrgnu pojačanom aktivnošću kao što se u posljednje vrijeme primjećuje kod jednog dijela članova društva katoličkih svećenika.
>
> 2. U koliko bi se takvo stanje napetosti medju njima produbljivalo i rezultiralo većim utjecajem naprednijih snaga, a ne samo iz ličnih razloga kao što je to vjerojatno slučaj kod pisca pisma, što je vidljivo i iz izvjesnog manijačkog načina pisanja, onda bi se moglo eventualno podržavati takve snage.
>
> 3. Svako naše direktno uplitanje bilo bi apsolutno štetno. Naime bilo bi opasno kada bi svećenstvo ocijenilo da mi sukob produbljujemo, jer bi to moglo da dovede do toga da većina svećenika zbija redove oko biskupa u interesu čuvanja jedinstva njihovih redova pretpostavljajući crkvene interese svojim pojedinačnim interesima.
>
> 4. Eventualna dostava pisama Cagni ili Biskupskim konferencijama ne bi bila preporučljiva i zbog toga što se optužbe protiv Bauerleina i onako šalju u Vatikan, a i zbog toga jer bi nepotpisana pisma mogla kod njih izazvati sumnju da su po nama inicirana, koncipirana ili čak i napisana. Treba napomenuti da Vatikan baca anonimna pisma u koš i da anonimna pisma protiv biskupa njemu u stvari koriste jer se u takvom slučaju govori da takva pisma pišu komunisti.
>
> 5. Protiv biskupa bilo bi spremno da se konfrontira svega nekoliko svećenika, a većina svećenika bi se povuklo. Faktički nije moguće ništa konkretnoga dokazati biskupu što bi moglo dovesti do njegovoga uklanjanja.
>
> 6. Latentan sukob može nama odgovarati jer se na taj način dio energije svećenstva iscrpio u vodjenju bitke medju sobom, a na taj način se smanjuje njihova aktivnost na pastoralnom području i jedinstvo akcije.

> 7. Ako vodimo računa o promjenama u stavovima Bauerleina, a koje se tek naslućuju treba voditi računa o tome da se mi ni u kojem slučaju prema njemu ne kompromitiramo zbog eventualnog podržavanja onih koji vode kampanju protiv njega tim više što neznamo tačne motive autora pisma.
>
> Prijedlog:
>
> Ni u kojem slučaju se za sada ne uplitati u postojeći sukob. Pažljivo pratiti i na spretan način koristiti postojeću diferencijaciju ali na način koji nas ne može kompromitirati."[49]

Nakon što je cijeli slučaj ušao u određenu fazu zatišja tijekom 1969., posebice zato što nije bilo nikakve konkretnije reakcije Svete Stolice, ponovno je aktualiziran objavom članka u *VUS-u* u veljači 1970. godine. Izlazak svih detalja o optužbama protiv biskupa Bäuerleina u javnost, osim što je izazvao veliko nezadovoljstvo u crkvenim krugovima, i komunističke vlasti ocijenile su nezgodnim i nepotrebnim. Republička komisija za vjerska pitanja zauzela je stav da je autor članka „na senzacionalistički način tretirao probleme koji uglavnom stvarno postoje u Djakovačkoj biskupiji ne vodeći pri tom dovoljno računa o oportunosti takvog pisanja s obzirom na trend u razvoju odnosa izmedju crkve i države". Zaključeno je da bi se češće trebali održavati kontakti s predstavnicima medija koji izvještavaju o radu vjerskih zajednica, uz napomenu da iza članka ne stoji nitko iz struktura vlasti, nego jedino njegov autor.[50] Na sličan način članak je protumačio i predsjednik Izvršnoga vijeća SRH Dragutin Haramija tijekom razgovora s apostolskim administratorom Zagrebačke nadbiskupije Franjom Kuharićem i pomoćnim biskupom Josipom Lachom, napomenuvši da članku „ne bi trebalo pridavati posebnu važnost i iz toga praviti neka pitanja". Tom prilikom predsjedniku Komisije za vjerska pitanja SRH Zlatku Fridu, koji je prisustvovao sastanku, sugerirano je da provjeri u *VUS-u* kako je uopće došlo do objave članka.[51]

Da je u tom razdoblju članak u *VUS-u* bio gotovo pa nezaobilazna tema u razgovorima između predstavnika vlasti i Katoličke crkve dodatno dokazuju i razgovori koje je tijekom travnja 1970. vodio tajnik Međuopćinske komisije za vjerska pitanja u Rijeci Dušan Dekanić s porečko-pulskim biskupom Dragutinom Nežićem te riječkim nadbiskupom koadjutorom Josipom Pavlišićem. Biskup Nežić izjavio je da je članak uvredljiv te da bi biskup Bäuerlein mogao tužiti *VUS* za klevetu, na što je Dekanić odgovorio da treba imati na umu da se trenutno živi u jednom otvorenom društvu u kojem mediji imaju punu slobodu, ali je društvo istovremeno željno senzacija, što mediji uglavnom i koriste da bi povećali svoju nakladu. S tim u vezi ističe kako je uvjeren da bi *VUS* vrlo rado prihvatio platiti kaznu i od nekoliko milijuna dinara u zamjenu za povećanje naklade za nekoliko desetaka tisuća primjeraka. Nadbiskup

[49] HR-HDA-KOVZ, kut. 185, 131/68.

[50] HR-HDA-KOVZ, kut. 86, 36/1970., Bilten Komisije za vjerska pitanja SRH, br. 2/1970., 9-10.

[51] AKMADŽA, *Crkva i država*, sv. V, 189.

Pavlišić u svojem se komentaru osvrnuo na držanje biskupa Bäuerleina na nedavno održanom zasjedanju Biskupske konferencije, istaknuvši da je „u veoma teškom psihičkom stanju" te da nije davao nikakve konkretnije izjave osim „da nema što reći". U nastavku je Bäuerleina ocijenio kao autoritativnu osobu vrlo teške naravi.[52]

Članak u *VUS-u* bio je i razlog posjeta Franje Didovića tajniku osječke vjerske komisije Zdenku Jurašeku 19. ožujka 1970. godine. Didović je Jurašeka izvijestio o sastanku dijecezanskih svećenika koji je, na inicijativu Svete Stolice, organizirao Bäuerlein i na kojem se razgovaralo o navedenom članku. Pritom je napomenuo da sastanku nije prisustvovao kanonik Josip Sokol, koji je, navodno, izjavio da će doći jedino pod uvjetom da na sastanku ne bude kanonik Matija Pavić. Sljedećega dana tajnika Jurašeka posjetila su i dva isusovca iz Osijeka, superior isusovačkoga samostana Antun Bauer i župnik iz Višnjevca Stanko Haramija. Obojica su navela da je članak u *VUS-u* među vjernicima izazvao pravu konsternaciju te da je i sam biskup vrlo pogođen cijelom situacijom, a Haramija je izrazio mišljenje da bi najbolje bilo da biskup podnese ostavku, odnosno ode u mirovinu. Na kraju razgovora Jurašek je odbacio mogućnost bilo kakve uključenosti općinske vjerske komisije u objavljivanje članka, ističući da „Bijelu knjigu" imaju u svojem posjedu već gotovo dvije godine, ali ju nikad nikome nisu pokazivali „jer smo smatrali da je to interna stvar crkve, a to smatram i sada, te da objavljivanje članka predstavlja isključivu stvar VUS-a".[53]

Zaključak

Nakon što je početkom 60-ih godina XX. stoljeća u Đakovačkoj biskupiji obilježen procesom protiv profesora i bogoslova Bogoslovnoga sjemeništa, što je svakako predstavljalo i određeni pritisak vlasti na biskupa Bäuerleina, posljednje godine toga desetljeća u znaku su kampanje koju je dio dijecezanskih svećenika pokrenuo protiv svojega biskupa. Navedene optužbe mogu se podijeliti na dvije razine: onu službenu, u obliku „Bijele knjige" koja je upućena i Svetoj Stolici, te anonimnu, koja je podrazumijevala slanje različitih letaka, plakata i pisama predstavnicima komunističkih vlasti. Cilj prve bio je pokretanje službenoga, kanonskog postupka protiv Bäuerleina, a druga kampanja očito je za cilj imala da se biskupa kompromitira u široj javnosti i eventualno potakne i komunističke vlasti da sa svoje strane daju određeni doprinos u diskreditaciji đakovačkoga biskupa. Ta očekivanja autora anonimnih pisama zasigurno su se temeljila na spoznajama o prirodi odnosa biskupa Bäuerleina i komunističkih vlasti, koji su bili sve samo ne idilični. U tom kontekstu možemo pretpostaviti da su inicijator(i) anonimne kampanje vjerovali da će komu-

[52] *Isto*, 203, 207-208.

[53] HR-HDA-KOVZ, kut. 87, Pov. 68/70, 19. i 20. ožujka 1970.

nističke vlasti iskoristiti postojanje opozicije u odnosu na biskupa Bäuerleina te objeručke prihvatiti i dodatno potencirati narativ koji je o njemu formiran u optužnim pismima. Međutim, očekivana reakcija komunističkih vlasti izostala je. Kako je vidljivo iz arhivskih dokumenata, vlasti su pomno pratile cjelokupnu situaciju, nastojale biti informirane o svim događajima i dobiti uvid u stavove pojedinih svećenika i biskupa. Nadalje, unutarcrkveni sukob u Đakovačkoj biskupiji odgovarao je vlastima jer je ukazivao na razjedinjenost klera, a ujedno su se nadali da će posljedično doći do smanjenja aktivnosti Crkve na pastoralnom planu. S druge strane, bilo kakvo „uvlačenje" u sukob između biskupa i svećenstva i podržavanje onih struja koje su biskupa optuživale smatrali su neoportunim i štetnim. Vlasti su bile svjesne da bi bilo kakvo dodatno produbljivanje sukoba i upletanje političkih struktura imalo za posljedicu „zbijanje redova" oko biskupa i jačanje jedinstva Crkve, a ujedno i kompromitaciju državnih vlasti. Odluka komunističkih vlasti da se izuzmu iz sukoba velikim je dijelom bila diktirana i političkim trenutkom i okolnostima u kojima se slučaj odvijao, prvenstveno u pogledu crkveno-državnih odnosa, koji su u drugoj polovini 60-ih godina bili u znaku normalizacije, a primjetne su bile i promjene u biskupovima stavovima. Stoga je poduzimanje bilo kakvih koraka koji bi ugrozili postojeći *modus vivendi* između Katoličke crkve i države i izazvali negativne reakcije u domaćoj i inozemnoj javnosti u tom trenutku procijenjeno politički neisplativim.

Neobjavljeni izvori

HR-HDA-KOVZ: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama.

HR-NAĐ-BK: Hrvatska, Nadbiskupijski arhiv Đakovo, fond Biskupske kancelarije.

HR-NAĐ-BOA: Hrvatska, Nadbiskupijski arhiv Đakovo, Bäuerleinov osobni arhiv.

HR-NAZ-OSR: Hrvatska, Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Ostavština Svetozara Ritiga, svezak 44.

Objavljeni izvori

AKMADŽA, Miroslav. *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji*, sv. II: *1953. – 1960.* Zagreb; Slavonski Brod: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić"; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010.

AKMADŽA, Miroslav. *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji*, sv. IV: *1965. – 1968.* Zagreb; Slavonski Brod: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić"; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2017.

AKMADŽA, Miroslav. *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji*, sv. V: *1969. – 1973.* Zagreb; Slavonski Brod: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić"; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020.

SRŠAN, Stjepan, ur. *U ime naroda! Sudski proces profesorima i bogoslovima đakovačkog sjemeništa 1959./1960.* Osijek; Đakovo: Državni arhiv u Osijeku; Đakovačko – osječka nadbiskupija, 2009.

VOJNOVIĆ, Branislava, ur. *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945. – 1952.*, sv. 2. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.

Tiskovine

Borba (Zagreb), 1953.

Brodski list (Slavonski Brod), 1952.

Kerempuh (Zagreb), 1952.

Vjesnik (Zagreb), 1951.

Vjesnik u srijedu (Zagreb), 1970.

Literatura

AKMADŽA, Miroslav. *Biskupi, komunisti i svećenička udruženja*. Zagreb; Sarajevo: Hrvatski institut za povijest; Synopsis, 2018.

AKMADŽA, Miroslav; JOSIPOVIĆ, Slađana. *Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1944. – 1960.* Slavonski Brod; Đakovo: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Đakovačko – osječka nadbiskupija, 2012.

JOSIPOVIĆ, Slađana. *Sukob i(li) suradnja. Crkveno-državni odnosi u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji od 1945. do 1959. godine*. Osijek: Oksimoron, 2020.

SRAKIĆ, Marin. *Cruce et labore – Križem i radom. Mons. Stjepan Bäuerlein, biskup (1951. – 1973.)*. Đakovo: Đakovačko – osječka nadbiskupija, 2014.

SRAKIĆ, Marin. *Sve za vjeru i jedinstvo naroda: život i djelo mons. Antuna Akšamovića (1875. – 1959.), biskupa đakovačkog i srijemskog (1920. – 1951.)*. Đakovo: Đakovačko – osječka nadbiskupija, 2024.

ŠOKČEVIĆ, Petar. *Zapisi iz olovnih vremena*. Cerna; Bošnjaci – Đakovo: Proventus natura d.o.o.; vlastita naklada, 2015.

SUMMARY

Bishop Stjepan Bäuerlein, the "Đakovo Affair" of 1968 and the Communist Authorities

During the second half of the 1960s, Bishop Stjepan Bäuerlein of the Diocese of Đakovo and Srijem faced a series of accusations from within the Catholic Church concerning his administration of the diocese and his relationship with the clergy. The best-known of these was the so-called *White Book*, an extensive memorandum signed by ten diocesan priests and submitted to the Holy See in 1968. At the same time, a parallel campaign of anonymous leaflets and letters containing similar accusations emerged. Some of these were addressed to officials of the Socialist Republic of Croatia, while others were sent directly to Josip Broz Tito.

Whereas the *White Book* sought to initiate formal canonical proceedings against Bäuerlein, the anonymous campaign appears to have pursued a different objective: to discredit the bishop in the public sphere and encourage the communist authorities to contribute to his political and public marginalisation. Such expectations were undoubtedly based on the well-known tensions that had long characterised relations between Bishop Bäuerlein and the communist regime. It is therefore reasonable to assume that the authors of the anonymous letters expected the authorities to exploit the existence of internal ecclesiastical opposition and reinforce the negative image of the bishop presented in their accusations.

Contrary to these expectations, however, the communist authorities refrained from intervening in the dispute. Their response was shaped not by sympathy for Bäuerlein but by pragmatic political considerations. They concluded that involvement in an internal conflict within the Catholic Church would risk damaging the state's interests and jeopardising the ongoing process of normalising relations between the Yugoslav state and the Catholic Church.

Keywords: Diocese of Đakovo and Srijem; Stjepan Bäuerlein; *White Book*; anonymous letters; communist authorities.